

Weidevogels vliegen achteruit in het Weidevogelmeetnet

Grutto. Foto: Harvey van Diek

Indexen en trends in de periode 1990-2004

De weidevogels zijn de laatste tijd weer volop in het nieuws. Radio, televisie, landelijke dagbladen en vele regionale kranten besteedden ruim aandacht aan de alarmerende cijfers over de weidevogelstand die CBS en SOVON eind oktober bekend maakten. De cijfers hebben ook geleid tot vragen in de Tweede Kamer. In dit artikel meer details over de recente ontwikkelingen.

De laatste bolwerken worden geslecht?

Tot voor kort leken de bolwerken voor weidevogels nog redelijk stand te houden, maar in de afgelopen jaren zien we hier een duidelijke kentering in. Met name de veenweidegebieden ten noorden van Amsterdam en in het Groene Hart lijken leeg te lopen, blijkbaar zijn nu ook de laatste weidevogelbolwerken aan de beurt. De laatste trendberekeningen laten zien dat veel soorten het in de laatste vijf jaar gemiddeld nog slechter deden dan in de voorgaande jaren. Enkele soorten komen steeds meer in het nauw. Kennelijk ontbreekt het ons nog steeds aan voldoende kennis om dit proces tot staan te brengen of zijn de genomen maatregelen niet verstrekkend genoeg, dan wel te vrijblijvend van karakter. De tijd begint te dringen als we hier nog verandering in willen aanbrengen. Is het voor de Grutto 5 voor 12, voor de Veldleeuwerik is het inmiddels 1 voor 12.

Weidevogelmeetnet

Ongeveer 75% van het landoppervlak in Nederland bestaat uit agrarisch gebied. In meer dan 1000 agrarische proefvlakken (figuur 1) worden jaarlijks weidevogelparen geteld. Ongeveer de helft van deze proefvlakken is afkomstig uit provinciale meetnetten, de rest wordt geteld door vrijwilligers. Hiermee is het mogelijk om uitspraken te doen over de aantalsontwikkeling van broedvogels.

Moeilijke trendberekeningen

De trendberekening wordt bemoeilijkt doordat zich binnen agrarisch gebied grote verschillen voordoen in aanwezigheid en dichtheden van weidevogels en doordat de aantalsontwikkeling van een soort soms sterk verschilt per gebied. Daarnaast zijn proefvlakken niet random (toevallig) verdeeld: vaak zijn de slechtere weidevogelgebieden onder- en de goede gebieden overbemonsterd. Voorts ontbreken soms tellingen in de gegevensreeks. Bij het bepalen van landelijke indexcijfers en trends wordt zo goed mogelijk rekening gehouden met deze factoren. Zo worden ontbrekende tellingen in een gebied bijgeschat vanuit gebieden die goed

vergelijkbaar zijn (zelfde fysisch-geografische regio). Vervolgens worden gebieden waar relatief weinig proefvlakken liggen zwaarder meegewogen in de analyse. De beoordeling van trends in de NEM-meetnetten is gestandaardiseerd en de betrouwbaarheid van de trend wordt in de beoordeling meegenomen. Een belangrijke grenswaarde is een jaarlijkse aantalsverandering van 5%. Bij een sterke toe- of afname betekent dit over een periode van 15 jaar resp. minimaal een verdubbeling of een halvering van de populatiegrootte.

Resultaten

In het Weidevogelmeetnet zijn trends berekend over verschillende periodes. De totale onderzoeksperiode omvat 1990-2004 (15 jaar). De lange-termijntrend geeft een goede indicatie van hoe een soort ervoor staat, maar de trend over de laatste vijf jaar geeft een krachtiger signaal af; daarom wordt ook deze hieronder gebruikt.

Toename!?

In Nederland nemen Kuifeend en Tureluur over de totale onderzoeksperiode toe. Bij de Kuifeend zien we dat ook terug in de index voor 2004 (130%), maar de Tureluur zit in 2004 weer op dezelfde aantallen als in 1990. Deze soort vertoonde in de afgelopen vijf jaar een afname en gaat na een eerdere toename nu mogelijk de andere steltlopers achterna. De aantallen Kuifeenden lijken momenteel te stabiliseren.

Stabiel?

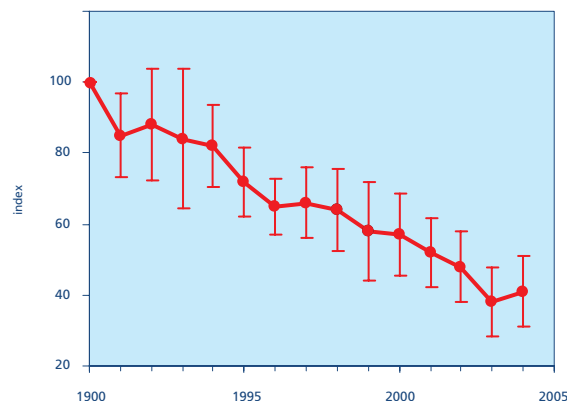
Alleen de populatie Gele Kwikstaarten wordt op langere termijn als stabiel beoordeeld, maar de indexen vertonen wel een nogal grillig verloop; gerekend over de laatste vijf jaar is er zelfs sprake van een sterke afname. Als deze trend doorzet, zal de Gele Kwikstaart in de komende zeven jaar halveren en hebben we in 2011 nog maar eenderde van de aantallen uit 1990.

Afname!

Slobeend, Scholekster, Kievit, Grutto en Graspieper nemen allen (matig) af. De

Figuur 1. Het Nationaal Weidevogelmeetnet bestaat uit 1108 proefvlakken verspreid over Nederland.

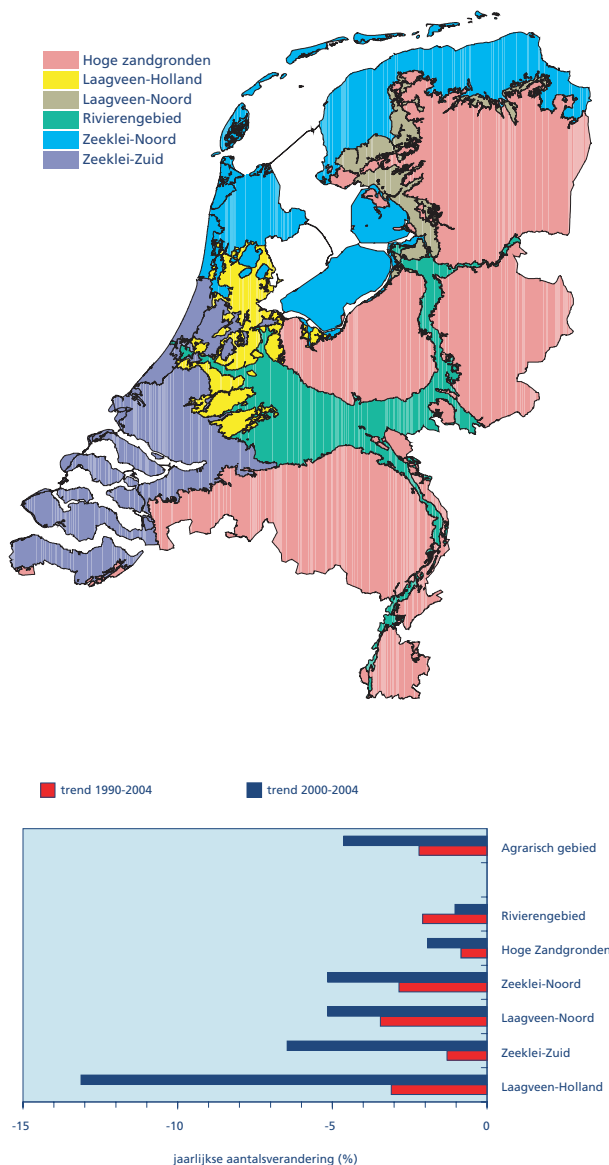

Figuur 2. Index met betrouwbaarheidsinterval voor de Veldleeuwerik in Nederland in de periode 1990-2004.

Kievit. Foto: Harvey van Diek

* Natuurgebieden: minimaal 40% in bezit van een terreinbeherende organisatie en als weidevogel-gebied beheerd; gebieden met agrarisch natuurbeheer: op minimaal 40% is een SAN- of RBON-overeenkomst voor weidevogels van toepassing; gebieden met regulier agrarisch gebruik: overige proefvlakken.

Figuur 3. De gemiddelde jaarlijkse aantalsverandering van weidevogels in het agrarisch gebied en binnen de zes regio's die in het Weidevogelmeetnet worden onderscheiden voor de totale onderzoeksperiode (laatste 15 jaar) en de laatste 5 jaar. Het weidevogelmeetnet beoogt voor de zogenaamde 'inrichtingssoorten' ook op regionaal niveau uitspraken te doen. Het betreft Slobeend, Kuifeend, Scholekster, Kievit, Grutto, Tureluur, Veldleeuwierik, Graspieper en Gele Kwikstaart.

indexwaarden verschillen echter nogal. Zo is nog maar de helft van de scholeksteraantallen uit 1990 in 2004 aangetroffen, terwijl van de Kieviten nog 84% aanwezig was. De Grutto zit in 2004 nog op tweederde van de aantallen uit 1990. De koploper in achteruitgang is de Veldleeuwierik (figuur 2) die zowel over de totale onderzoeksperiode als over de laatste vijf jaar sterk afnam. In 2004 hadden we nog maar 41% van de aantallen uit 1990. Bij gelijkblijvende trend zal de stand verder dalen en in 2011 maar 20% bedragen van die in 1990. Een vergelijkbaar patroon wordt aangetroffen bij andere soorten van het agrarisch gebied; gemiddeld doen ze het de laatste vijf jaar slechter. In deze soortgroep bevinden zich echter ook uitersten. De Kraakeend nam over de totale periode jaarlijks met ongeveer 12% toe, terwijl de Patrijs met meer dan 5% per jaar afnam. De trend over de laatste vijf jaar lijkt zich iets gunstiger te ontwikkelen.

Veranderingen in soortenrijkdom

Lagere aantallen leiden tot het verdwijnen van soorten en dus tot veranderingen in de biodiversiteit. In een onderzoek door het Milieu- en Natuurplanbureau, CBS en SOVON zijn de proefvlakken van het weidevogelmeetnet verdeeld over natuurgebieden en gebieden met agrarisch natuurbeheer dan wel regulier agrarisch gebruik*. Voor elke categorie is onderzocht hoeveel van de negen 'inrichtingssoorten' gemiddeld aanwezig is. In 1995 was het aantal aanwezige soorten in natuurgebieden en gebieden met agrarisch natuurbeheer gelijk, terwijl in regulier agrarisch gebied gemiddeld twee soorten minder voorkwamen. Sindsdien is zowel in gebieden met agrarisch natuurbeheer als regulier agrarisch gebruik 12,5% van de onderzochte weidevogelsoorten verdwenen. Een nadere analyse naar de relatie tussen soortenrijkdom, beheer en grondgebruik is wenselijk.

Regionale ontwikkelingen

Veel weidevogels gaan in Nederland achteruit, maar is dat overal het geval? Zijn er bepaalde regio's waar het beter of slechter gaat? Dit is onderzocht door de indexen van de negen 'inrichtingssoorten' (meetkundig) te middelen per fysisch-geografische regio. De gemiddelde index geeft een indruk van de aantalsontwikkeling van de gezamenlijke weidevogels (figuur 3). De indexen van Laagveen-Holland, Zeeklei-Zuid en de Hogere Zandgronden steken over de gehele periode gezien gunstig af bij die van het agrarisch gebied in zijn totaliteit. De overige

regio's laten lagere indexwaarden zien. Tegelijk wordt echter duidelijk dat de indexwaarden voor Laagveen-Holland en Zeeklei-Zuid recent sterk zijn gedaald.

Op de gemiddelde indexwaarden per regio is een tijdreeksanalyse uitgevoerd met het programma TrendSpotter. Dit programma modelleert een trend door de gemiddelde indexwaarden, waarmee het percentage jaarlijkse verandering kan worden berekend. Over de afgelopen 15 jaar gerekend namen de aantallen weidevogels in agrarisch gebied jaarlijks met ruim 2% af. Zeeklei-Zuid en Hogere Zandgronden laten een minder sterke afname zien, de overige regio's een sterkere achteruitgang. Daarbij valt vooral op dat in Laagveen-Noord de jaarlijkse afname ruim 3% bedraagt.

De ontwikkeling over de laatste vijf jaar is ronduit dramatisch. In het hele agrarisch gebied namen de aantallen jaarlijks met bijna 4,5% af. Een ruime verdubbeling van de afnamesnelheid, vergeleken met de hele periode. Verbazingwekkend genoeg steken nu alleen Hogere Zandgronden en het Rivierengebied relatief gunstig af (jaarlijkse afname 1-2%), misschien omdat de sterkste afname hier in een eerder stadium plaatsvond. De ontwikkelingen in de overige regio's springen echter meer in het oog, vooral in Laagveen-Holland waar de jaarlijkse afname 13% bedroeg. Maar ook de aantallen in Zeeklei-Zuid gaan recent hard achteruit, met ruim 6% per jaar. Die sterke achteruitgang wordt voor een belangrijk deel bepaald door de zangvogels onder de weidevogels. In Laagveen-Holland neemt de Veldleeuwierik bijv. in de laatste vijf jaar jaarlijks met ruim 23% af. Bij een gelijkblijvende trend zal over vijf jaar ongeveer driekwart van de Veldleeuwieriken uit deze regio verdwenen zijn!

Het nationale weidevogelmeetnet is een samenwerkingsverband tussen het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), SOVON Vogelonderzoek Nederland en de provincies, maakt deel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en wordt financieel mogelijk gemaakt door DK-LNV.

Wolf Teunissen & Leo Soldaat
(SOVON & CBS)

Het in oktober verschenen artikel is als pdf beschikbaar via www.sovon.nl.